

ÜVEGGOLYÓ

III. évf., 42. (130.) szám ■ A Magyar Szó művelődési melléklete ■ Szerkeszti: Gruik Ibolya

A mesterépítész

Makovecz Imre kiállításának megnyitóján

„Az alkímia belső jelentése a részek új egységének létrehozása, amely magában foglalja az alkotás egészének kapcsolatát valamennyi alkotórészével. Ezért hát az alkímia, helyesen értelmezve, az anyagon, az energián, sőt magán az életen belüli mutációk és transzmütációk ellenőrzésének tudatos hatalmával foglalkozik. A misztikus tudománya, az önmagát felismert ember erőssége, aki kutatásai során meglegte önmagában az Istennel való egységet, és hajlandó ennek részeként működni.” (Saint-Germain)

Amíg idézett credónk mondanivalója a szerves építészeti gondolkodást tükrözi és ahhoz illő, addig Ady Endre felemelő sorai, a „Góg és Magóg fia vagyok én” igazán ráillenek a magyar élő, szerves vagy organikus építészeti iskolateremtő nagymesterére – Makovecz Imrere.⁽¹⁾ Makoveczre, aki Feiszt, Lechner, Kós és Medgyaszay nyomdokain haladva emeli Országát és Világát magyaroknak. Építi úgy, hogy közben karizmatikus építészete az Isten teremtette világ és a nagybetűs Ember között alkot hídképző, makro- és mikrovilágot összekötő metaforákat. Az önmagában és az önmaga előtti kettős képben villódzó énünk igazi otthonának megtörténhetőségét keresi-kutatja, immáron több mint fél évszázada. Kutatja, és a külső és a belső szerves feszültségét felvállaló házain keresztül újra és újra felmutatja. Architektúrájáról alkalmazott és megtalált metaforáinak megvilágításán keresztül szeretnék néhány gondolatot elmondani.

EMBERSZERŰ, EMBERARCÚ ÉPÍTÉSZET

Házai többek, mint puszták házak és hajlékok. Bizony lényekké változnak, azoknak, akik mindezt látni akarják és látni képesek. Az összeütközött belső és külső Makovecznél egy Arc – mondhatnánk, népszellemi arcnak szubsztátuma. Emberarcú házait az építés magyar összeállításból építi fel. Azok épületeit újra összerakott testrészei: a homlok, a szem, a szemöldök, a talp, a térd, a szarv, a hég-haj, az üstök, a konty, a szárny, a taréj stb. szinte szó szerint jelennek meg felnagyított emberfejre, koponyára hasonlító házain. Makovecznél ez képezi a 20. századi Ozirisz-mítoszt – a szétszedett és

Százhalombatta, római katolikus templom (1995–98)

újra összerakott ember-épületet. A letagadott és elfelejtett mitikus múlt emlékezte tűnik fel, Rudolf Steiner antropozóf világképét és a magyar népi építészeti tanulságait ötvöző antropomorf építészeti formák, amikor a föld mélyéből előbukkanó, emberfejet mintázó házainak bejárata felett megjelenik egy arc, mely mögött a koponya boltozatában, az „ég” boltozatában angyali szférák hangja szól.

EGET ÉS FÖLDET ÖSSZEKÖTŐ ÉPÍTÉSZET

Makovecz titánikus építész – magyar Atlasz. Egy elszülődött világot épít újjá, hoz elő és formál meg a magyar képből megtestesülésként. Építészete csak reá jellemzően antropomorf, az Ég és Föld közötti határvonalon állva közvetít. A Fenn és a Lenn összeköttetését terveivel a földből előtűremkedő

földhanyással megtámasztott alacsony térdfal, illetve a föléje ereszkedő harangbúrszerű tető is híven tükrözi. „Mert a tető fölről ereszkedik le az égből, a többi, tkp. a fal pedig mintegy a talajból nő ki, emelkedik fel” – hangzottatta házairól a mester már több ízben. Bennük az Ég és a Föld boldog násza lép életbe – hiszen nehézkes alapítványai a földet utánnozzák, faszervezett felépítményei viszont az „égnek szerelmét” jelzik és jelölik, gondoljunk csak a Mogyoró-hegyi Erdei Művelődési Házra.

KÖZÉPÁLLÍTÁS MINT ÉPÍTÉSZET

Az egyetemes, teremtett világ jeleit keresi a népművészetben is. A megtalált jelle pedig nem azt mondja, hogy ami, hanem aki. Célja e jelek lényé formálása. Ilyen jel számára például a háromszögletű parasztház középe/szive, a pitvar-konyha – ahonnan egyetlen tekintettel minden átlátható. Makovecz építészeti közepét a közép újbóli felállítását alapvető. Munkáiban visszaadja a magyar építészeti letagadott mágikus középpontokat; a tüzet, az oltár/asztalt, a lakókonyhát. Ezzel együtt a szakralitást és a rangot. A Kárpát-medencei népszellemtől érintetten épít odafigyelve környezetére – szerinte ettől lesz tipikusan magyar az építészete. Ettől és attól, hogy érdekli a hely szelleme, az épített és a természeti kontextus és nem utolsósorban az ember, akinek épít. Mindezek mellett az is lényeges számára, hogy épülete hordozzon olyan evidenciákat, amelyek például csak az adott helyre jellemzőek.

HELYTISZTELET MINT ÉPÍTÉSZET

A hely szellemével érintkező művei nem kerülnek meg a helyet – „légüres tér” helyett memóriával telített térbe tervez és épít. Ebből kifolyólag rendkívül fontos számára a helyben már korábban formát öltött alkotás, történet vagy esemény. Ezeket mintegy megragadva jó archeológus-építész módjára használja fel létrejövő építészetihez. Időszakokat, megszakadt időfolyamokat köt össze ezáltal, megadva a történelmi folyamatosság lehetőségét. Majd minden munkájában benne van a múlt-jövő vízió. Itt említsem csak meg pl. a romániai Vargyast, ahol egy középkori templomra – azt tiszteltetbe tartva – építette fel a maga templomát. Tette ezt úgy, hogy a múlt és a jövő egyetlen képzeté álljanak össze.

Folytatás a 11. oldalon

EGY GONDOLAT

Végére jár, lásd, e papirtekeres; / a csalogány elröpült; percre-perc száll a Tavaszról: holnap hervad / rózsák alatt te is holtan heversz!

Omar Khajjám: 100. Rubáját (Szabó Lőrinc fordítása)

Baka István

Circus maximus

Még kifeszül fölénk a mennybolt felhőkkel foltozott, kék sátora, beissza még a vért a megsötétült porond lucskos fűrészpóra, a nézőtér is tapsol, bár a ponyvát morogva rázzák az őr szelek, s a lyukakon átvillámlik a Semmi, az előadás vége közeleg; ülünk még, bár hasadozik a vászon, elpattannak a fény kötelei, oszlopok dőlnek, ám mi egyre várunk, rettegéssel és reménnyel teli, bár előttünk csak Isten és a Sátán megunt bohóctréfái zajlanak, s mi hahotázunk gyáván, míg a mennybolt rossz sátora fejünkre nem szakad.

Szász Endre Rubáját-illusztrációból

Néhány szó a stílusról

A mit tesz az ember, gyakran találja jobbnak, mint amennyire valójában az – régi igazság. A baj csupán az, hogy nem nagyon tanulunk ebből a régi igazságból. A művészet világában például az egyik legősibb veszély a narcizmus.

Narcissus, ez a mitológiai alak a legjobban azt az arcot csodálta, ami a saját magáé volt. Azért maradt ott állva a vízparton.

Az íróra leselkedő legnagyobb veszélyt Pilinszky is ebben a narcisztikus hajlandóságban látta. A művészeket egy idő után elbűvöli saját stílusuk. Gyakran hibás ebben a talpnyaló kritika, mely hozzásegíti őket az öntömjénezéshez. „Olyan a stílus, amilyen az élet” – mondta Cicero Szókratésznek (Tusc. V. 47.). „A stílus maga az ember” – idézzük ezt az újdonsült szöveget Buffontól. De a stílus eszköz csupán, a mondandó egy kicsivel talán lényegesebb. Milyen borzalmas is az, hogy valakinek gáncstalan a stílusa, de alig van mondanivalója!

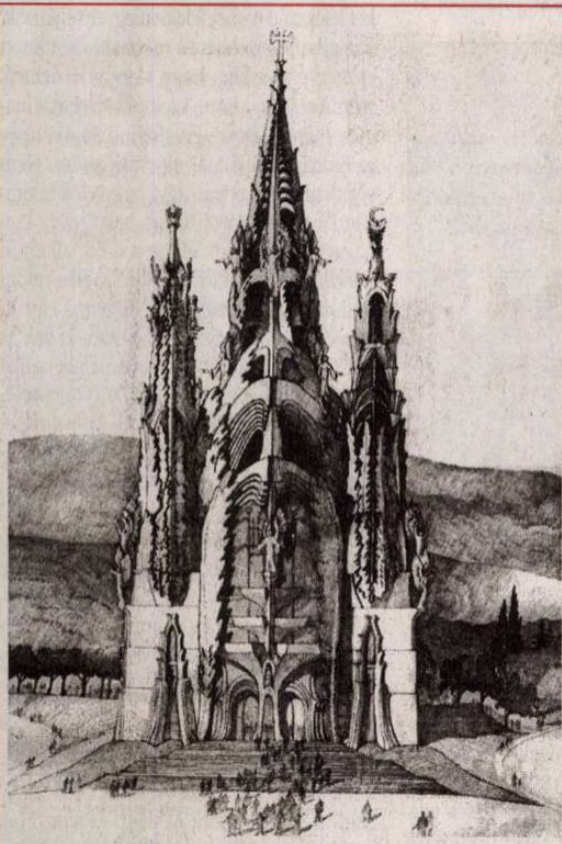
Bár hogy tökéletes stílussal írt volna valaki is, nehezen elképzelhető. Nagyon-nagyon sok minden szükséges a tökéletes stílushoz, hogy valamennyit birtokolhatná a gyöngy ember. Mindenekelőtt nélkülözhetetlen hozzá a tiszta gondolkodás. Nem a vilákból és szövegekből szenvedő, hanem a biztos csapásokat törni képes, ok-okozati érvelés. A pontos fogalmazás talán nem kelléke a jó stílusnak? Vagy a másokat az igazsággal és szeretettel együtt meggyőzni képes kedvesség? Ez feleletti azt, aki beszél, és azt is, akinek beszél, csupán a mondanivaló megdönthetetlen és gyönyörködtető jellege által hat. – Az igazi stílushoz elengedhetetlen az alázat, a szerénység. Nem az, hogy tanulak, hanem ez: közös a tanulásunk. Ilyenkor érezzük, hogy „stílust kerestünk, és embert találunk”, ahogy Pascal mondja, vagy „az az igazi stílus, melyen nem érződik a stílus” (Goethe). Hogy anekdotával zárjuk: mikor Mikszáthnak egyik vidéki útja alkalmával egy szakácsnő azt vágta az arcába: „Ilyet én is tudtam volna írni”, a regényíró azonnal elismerte, hogy ez jelenti számára a legnagyobb elismerést, amit csak olvasóitól kaphatott az életben.

A stílusra nem lehet vigyázni, mint ahogy a lávára sem, ha egyszer a tűzhányó már kitört. A gondolatokra kell vigyázni: előkészíteni, érlelni őket, s ha megérték, gondosan lezárni a termést. Az persze nem baj, ha egy író át-meg-átnézi azt, aminek a megírása pillanatában szabad folyást engedett. Legyen önmaga kritikus legalább egyszer, de hacsak lehetséges, kétszer, háromszor is, mielőtt művét mások elébe bocsátaná. A horatiusi „nonum praematur in annum”, a kilenc évig érlelt művet figyelmeztetése nem idejétműlt bölcsesség, felgyorsult világunkban sem.

Vagy idézzük inkább Kölcseyt:

„Mi nem lehetne egyenlőyünköl is; vagy mi nem lehetett volna! A gondatlanság is nagy hibája az trónnak; de ha azon gondatlanság még kevélységre ad okot: ott ne remélj több semmi jót.” (Döbrentei Gáborhoz, Almosd, 1815. május 3.).

■ REISINGER János

Budapest, a felső-krisztinavárosi templom terve (2005)